

ÖLKƏŞÜNASLIQ ÜZRƏ SƏNƏD-İFORMASIYA RESURSLARININ FORMALAŞMASI

Çələbi Arzu Mehman qızı

*AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun dissertantı
a.celebi@mail.ru*

Формирование документарно-информационных ресурсов по изучению страны

Резюме: В статье изучаются документально -информационных ресурсов по страноведению и краеведению в Азербайджане.

Охарактеризуйте каждый тип отдельных документальных источников

Formation of document-information resources on country study

Abstract: The paper provides information about the types of documents on country study and local lore in accordance with the purpose. Each type is characterized separately and demonstrated differences

Аçar sözlər: diyarşünaslıq bibliografiyası, informasiya resursları, nəşr tipləri, elmi nəşrlər, məlumat nəşrləri, bibliografik vəsaitlər, sənəd axını, elektron nəşrlər

Ключевые слова: крайведческая библиография, информационное обеспечение, библиографические указателя, информационный-библиографическая база, национальная библиотека

Keywords: local history bibliography, information support, bibliographies, National library, information bibliographic database

Azərbaycan Respublikası müstəqillik yoluna qədəm qoyduqdan sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq sənədlərinin nəşri durmadan artır, çoxalır. Nəşr olunan sənədlər arasında elmi nəşrlərə, tədris ədəbiyyatına, məlumat ədəbiyyatına, elmi-kütləvi ədəbiyyata rast gəlinir. Sənəd kütləsi və axınının sürətlə artımı ölkəşünaslıq üzrə sənəd bazasının təsnifləşdirilməsini tələb edir. Ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə sənəd bazasının təsnifləşdirilməsi məqsədilə müxtəlif əlamətlər - məzmun, nəşr, forma, müəllif, dil, janr, oxucu istiqaməti və s. nəzərə alınır.

Müasir dövrdə ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə meydana gələn sənəd kütləsi küllü miqdarda müxtəlif informasiyaların məcmusunu özündə əks etdirir. Nəşrlərin çap nəşri, elektron nəşrlər və s. kimi növləri də vardır. Nəşrlər dövriliyinə, məqsəd və təyinatına, oradakı informasiyanın xarakterinə görə fərqləndirilir.

Diyarşünaslıq nəşrləri öz məzmunlarına görə universal, kompleks, sahəvi, mövzu, bioqrafik və s. olurlar. Formal əlamətlərə görə sənədlərin aşağıdakı qruplar fərqləndirilir: qeyri-dövri (kitablar, broşuralar, vərəqələr), dövri və ardıdavam edən nəşrlər (jurnallar, qəzetlər, bülletenlər, seriyalı nəşrlər), kino və fotosənədlər və s.

Diyarşünaslıq üzrə sənədlərin təsnifləşdirilməsində əsas meyarlardan biri məqsəd və oxucu istiqamətidir. Bu əlamətə görə sənədlər aşağıdakı kimi fərqləndirilir: dövlət və qanunvericilik orqanlarının rəsmi sənədləri; elmi nəşrlər, elmi-kütləvi; tədris nəşrləri, soraq-məlumat istiqamətli nəşrlər; istehsalat-praktiki nəşrlər; diyar haqqında ədəbi bədii ədəbiyyat.[5, s.35]

Ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə rəsmi nəşrlərə sahə ilə əlaqəli, ali dövlət qanunvericilik və icra orqanlarının qəbul etdiyi normativ və direktiv səciyyəli materiallar aid edilə bilər. Bu nəşrlərin daha konkret istiqamətlərinə konstitusiya, qanunlar, sərəncamlar və s. aid edilə bilər. Rəsmi sənədlərə nəinki ölkələrin milli qurumlarının, eləcə də beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi rəsmi nəşrlər aid edilə bilər. Belə sənədlərə Azərbaycan prezidentinin fərmanları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, Milli Məclisin qanunları, o cümlədən respublikamızda əmək, mənzil, pensiya təminatı, ətraf mühitin mühafizəsi və s. mövzularda olan qanun məcəllələri və digər nəşrlər daxildir. Məsələn, respublikanın bütün regionlarının iqtisadi və sosial inkişafını daha da yüksəltmək və hər bir iqtisadi rayonun potensialından istifadəni sürətləndirmək üçün Respublika Prezidenti İlham Əliyev 11 fevral 2004-cü ildə “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında” fərmanı, 2009-cu il 14 aprel tarixində “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nı, Bakı və ətraf qəsəbələrin inkişafı ilə bağlı qəbul olunmuş dövlət proqramlarını da buna misal göstərmək olar.

Hər bir diyara aid xalq təsərrüfatı və mədəni quruculuq məsələləri yerli icra hakimiyyəti və təsərrüfat orqanlarının sənədlərində öz dərin əksini tapdığından belə sənədlərin də biblioqrafialaşdırma obyektini kimi böyük əhəmiyyəti vardır.

Diyarşünaslıq nəşrlərində elmi-tədqiqat xarakterli ədəbiyyat mühüm yer tutur. Bu nəşrlərdə diyarla əlaqədar problemlər təhlil edilir və ümumiləşdirilir, həmçinin sosial-siyasi həyatın müxtəlif tərəfləri-təsərrüfatı, elmi, mədəni həyatı, tarixi keçmişi, görkəmli xadimlərinin həyat və fəaliyyəti tədqiq edilir. Belə sənədlərdə diyar bütünlükdə, həm də onunla bağlı müəyyən problemlər əks etdirilir. Diyarla əlaqədar elmi nəşrlər özündə nəzəri və eksperimental tədqiqatların nəticələrini əks etdirən nəşr növüdür. Elmi-tədqiqat əsərlərinin başlıca məqsədi istər ölkə, istərsə də ayrıca diyarın qarşısında duran mühüm tarixi vəzifələrin həyata keçirilməsinə yaxından köməklik göstərməkdir. Bu tip sənədlərdə diyarın təbii-iqtisadi, xalq təsərrüfatı və tarixi xüsusiyyətlərinin elmi təhlili verilir. Onlar diyarın yerli faydalı qazıntı mənbələri və digər təbii sərvətləri, məhsuldar qüvvələrin səmərəli yerləşdirilməsi, mədəni quruculuq və digər məsələlərlə əlaqədar materialları əks etdirir.[4, s.14]

Diyarşünaslıq elmi-tədqiqat sənədlərinin böyük bir qismi ayrı-ayrı şəhərlərin, bölgələrin, yaşayış məntəqələrinin tarixinə həsr olunur. 2010-2015-ci ildə nəşr olunmuş “Birillik Azərbaycan kitabıyyatı”nı araşdırsaq,

diyarşünaslıq və ölkəşünaslıqla bağlı 65 sənədin nəşr olunduğunu görürük. Onlardan əksəriyyəti regionların tarixi ilə bağlı elmi-tədqiqat xarakterli mənbələrdir. Məsələn, Dərbəndnamələr [Mətn] /nəşrə hazır.: A.Ramazanov (ön söz), A.Hacıqədirlı; red. T.Həsənzadə; AMEA, Məhəmməd Füzuli ad. Əlyazmalar İn-tu.- Bakı: Nurlan, 2010.- 89 s.; Hüseynoğlu, S. Tarix olduğu kimi: İmişli-80 [Mətn] /Sərvaz Hüseynoğlu, Ç.Bahaduroğlu; red. H.Tağıyev.- Bakı: Şəms, 2010.- 284 s.; İsmayılqızı, V. Beyləqan [Mətn]: ensiklopedik toplu /Vəsimə İsmayılqızı; elmi red.: B.Budaqov, V.Əliyev, S.Aşurov; məsl. İ.Əliyev; foto: S.Kulişov [və b.].- Bakı: İsmayıl NPM, 2010.- 678 s.; İlisu [Mətn]: ensiklopedik məlumat kitabı /tərt. S.N.Murtuzayev; red. hey.: S.Murtuzayev [və b.]; red. H.M.Fərzullayev.- Bakı: Vətən, 2012.- 416 s., cədv., portr., şəcərə: ill.; 25 sm.- 12 man., 1000 nüs.- ISBN 5-8996-801-72 (cilddə)

Elmi-tədqiqat xarakterli diyarşünaslıq ədəbiyyatı əsasən monoqrafiyalar, ümumi xarakterli nəşrlər (çoxcildli), elmi məqalələr məcmuəsi, dissertasiyaların avtoreferatları, həmçinin dövrü nəşrlərdə məqalələr formasında çap olunur. Belə nəşrlər məlumat aparatı, o cümlədən köməkçi adlar və coğrafi adlar göstəriciləri, istifadə olunmuş mənbələrin siyahısı ilə təchiz edilirlər. Məsələn, Alıyev, H. Sumqayıt şəhərinin tarixi [Mətn]: monoqrafiya /Həmid Alıyev; elmi red. A.B.Baxşəliyev; Azərb. Resp. Təhsil Nazirliyi, Sumqayıt Dövlət Un-ti.- Bakı: Elm və təhsil, 2011.- 542 s. Bibl.: s.488-532.;Hacıyev, İ.M. Naxçıvan Muxtar Respublikasının ictimai-siyasi həyatı, sosial-iqtisadi və mədəvi inkişafı: 1991- 2011-ci illər [Mətn] /İsmayıl Hacıyev; elmi red. E.Cəfərli.- Naxçıvan: Əcəmi, 2011.- 271 s.Bibl.: s. 187-192.

Tədris ədəbiyyatı diyarşünaslıq nəşrləri içərisində mühüm yer tutur. Diyarşünaslıq üzrə elmi və ya tətbiqi xarakterli məlumatların tədris müəssisələrində öyrənilməsi və ya tədris edilməsi mədsədlə hazırlanan informasiya tədris nəşrlərində öz əksini tapır. Müasir dövrdə ölkənin və diyarın öyrənilməsi məqsədlə yazılmış dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin, tədris-metodiki vəsaitlərin sayı günü-gündən artır. Məsələn, Əfəndiyeva, D.T. Diyarşünaslıq: ali məktəbin magistr və bakalavr pilləsi üçün: ali məktəblərin coğrafiya və pedaqoji fakültələrinin bakalavr və magistr pilləsinin tələbələri üçün: metodik vəsait /Dünyabəyim Əfəndiyeva, D.S.Ələsgərova; elmi red. D.M.Ələsgərova.- Bakı: 2014.- 65 s.Bibl.: s. 65.

Ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin yaşadıkları diyarı yaxşı öyrənmələri üçün müxtəlif tarixi yerlərə ekskursiyaların təşkil edilməsi, sinifdən xaric işlərdə ölkə və diyarla tanışlığa böyük diqqət yetirilməsi, gənclərdə vətənə məhəbbət hisslərini gücləndirir. Şagirdlərdə diyarın relyefi, təbii ehtiyatları, ölkənin inkişafında onun yeri haqqında təsəvvür yaradılmasının böyük tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır. Ölkə və diyara aid dərslik və dərs vəsaitləri, xəritə və atlaslar xüsusilə gənclərin vətənpərvərlik tərbiyəsində əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası fiziki

xəritə [Xəritə] /Ə.V.Məmmədov [və b.]; AMEA, Coğrafiya İn-tu; Azərb. Resp. Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi.- Bakı: Bakı kartoqrafiya fabriki, 2012.- 1 xəritə; 100x120 sm. Belə mənbələr diyarın iqtisadi-coğrafi səciyyəsinə aşağıdakı parametrlər üzrə əks etdirir: iqtisadi-coğrafi vəziyyət, təbii ehtiyatlar və onların təsərrüfat əhəmiyyəti, əmək ehtiyatları, təsərrüfatın ümumi səciyyəsi və quruluşu, qabaqcıl təsərrüfat sahələrinin təhlili və s. Bu vəsaitlər əsasən yuxarı sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulsa da, onlardan müəllimlər, diyarşünaslıqla məşğul olanlar, yerli ali məktəb tələbələri, ilk növbədə pedaqoji universitet tələbələri də istifadə edə bilirlər. Buna görə də müvafiq bibliografik vəsaitlərin tərtibində bunu nəzərə almaq lazımdır. Ümumiyyətlə, müasir dövrdə tədrisin diyarşünaslıq aspekti daha da genişlənir.

Diyarşünaslıq sənədləri arasında istehsalat ədəbiyyatı xüsusi qrup təşkil edir. Belə nəşrlərdə diyarda aparılan praktiki işlər, eləcə də fəaliyyətinin təşkilati məsələləri haqqında informasiya istifadəçilərə çatdırılır. Bunlar diyarın bütünlükdə təsərrüfatı, onun ayrı-ayrı sahələri haqqında, əldə edilən nailiyyətlər, inkişaf perspektivləri, sənaye iqtisadiyyatı, istehsalın təşkili, onun mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması haqqında çap əsərlərindən ibarətdir. İstehsalat ədəbiyyatı hər şeydən əvvəl diyarın iqtisadi vəziyyəti haqqında ətraflı məlumatı özündə əks etdirir. Bu ədəbiyyatın bir qismi ixtiraçıların, yenilikçilərin iş təcrübəsinə həsr olunur. Belə nəşrlərin əsas məqsədi əməyin yeni forma və üsullarını təbliğ edib yaymaqla yanaşı, tərbiyəvi funksiyasını da yerinə yetirməkdir. Məsələn, “Üzümçünün məlumat kitabı”, “Rəngsazın məlumat kitabı”, “Ustanın məlumat kitabı” və s. belə nəşrlərdəndir.

Belə materiallar seriyalarla kitab, kitabça formasında, müxtəlif sosial-siyasi, ədəbi-bədii jurnalların, almanaxların, mərkəzi və yerli qəzetlərin səhifələrində məqalə şəklində çap olunurlar. Onların müəllifləri adətən yazıçılar, jurnalistlər, yenilikçi və ixtiraçılar, istehsalat qabaqcıllarıdır. Bu tipli materialların əksəriyyəti oçerk xarakteri daşıyır.

Diyarşünaslıq xarakterli elmi-kütləvi ədəbiyyatın vətənpərvərlik tərbiyə-sində mühüm əhəmiyyəti vardır. Elmin, texnikanın nailiyyətləri barədə məlumat verən nəşrlər elmi-kütləvi nəşrlər adlanır. Belə nəşrlərdə ölkəşünaslığın və diyarşünaslığın ayrı-ayrı problemləri barəsində informasiyalar, tədqiqatlar asan və anlaşılın şəkildə istifadəçilərə çatdırılır. Belə sənədlər tələbatçılara doğma diyara məhəbbət aşılayır. Məsələn, Xələfli, F. Masallı-cənnət misalı [Mətn] /Fərahim Xələfli, N.Ədiloğlu; red. S.İsmayıloğlu.- Bakı: Qanun, 2013.- 359 s.; Qarayev, Ş. Gülüstan çiçəyi kəndimiz [Mətn]: Şiştəpə və şiştəpəlilər haqqında /Şahbaz Qarayev; ön söz M.Həsənov.- Bakı: Letterpress, 2013.- 319 s.; Mahmudoğlu, Ə. Kəndimiz və sakinləri [Mətn]: salnamə /Əli Mahmudoğlu; red. Ə.Ənvər oğlu; məsl. Hacı Fərhad Qurban oğlu.- Bakı: [s. n.], 2013.- 224 s.; Mərdəkanlı, Ə.H. Mərdəkan [Mətn] /Əbülfəz Mərdəkanlı.- Bakı: Mütərcim, 2013.- 286 s.; Mərdəkanlılar-Tarixin 100 ili [İzomaterial] /İdeya müəll. və təşk. Ə.Əliyev; red. və tərt.

S.Rzayev.- Bakı, 2013.- 32 s.; Nağıyev, Z.Ə. Ağdam və onun yetirmələri [Mətn] /Zahid Nağıyev; red. Z.Nağıyeva.- Bakı: Avropa, 2013.- Kitab 3.- 399 s.

Elmi-kütləvi diyarşünaslıq nəşrlərinin özləri də müxtəlif əlamətlərə görə təsnifləşdirilir. Məzmununa görə belə sənədlər universal, mövzu, sahəvi xarakterli olmaqla yanaşı, diyarın görkəmli xadimləri, məhşur adamları haqqında olan ədəbiyyatı da əhatə edirlər. Məsələn, Turan, F.M. Yurdumuz: ensiklopedik məlumat vasitəsi /Fariz Turan; red. hey.: T.Ə.Bünyadov [və b.]; elmi red. N.Q.Cəfərov.- V nəşri.- Bakı, 2014.- 414 s.; Масаллы: Регионы Азербайджана: путеводитель /текст Э.Эюбов; ред. Л.Рахманова; фото. Ш.Муршудлу; дизайн и верстка А.Багирова; М-во Культуры и Туризма Азерб. Респ.- Баку: Golden book, 2014.- 91 с.; Hüseynov, G.Ş. Muğanlı: təbiəti, toponimikası, tarixi etnoqrafiyası /Gülməmməd Hüseynov.- Bakı: Mütərcim, 2014.- 176 s.; Qurbanov, M.S. Mirzə Qurbanlı kəndinin tarixi və qurbansoylar sülaləsi /Məzahir Qurbanov; red.: H.Musabəyli, S.Mirhəsən qızı.- Bakı: Nərgiz, 2014.- 244 s.

Oxucu istiqamətinə görə belə nəşrlər uşaqlar, yeniyetmələr, aşağı kurs tələbələri, diyarşünaslar, jurnalistlər, müəllimlər, kitabxana işçiləri və b. üçün nəzərdə tutulur.

Elmi-kütləvi xarakterli diyarşünaslıq sənədlərini kitab, kitabça, məcmuə, buklet, məqalə formasında nəşr edirlər. Belə sənədlərin təsnifləşdirilməsinin əsas əlamətlərindən biri onun məqsəd istiqamətidir. Bu cəhətdən onları üç qrupa bölmək olar.

Birinci qrup sənədlərin başlıca məqsədi diyar haqqında ümumi təsəvvür yaratmaqdır. Bu tip sənədlər diyarşünaslıq ədəbiyyatı ilə yeni maraqlanmağa başlayan oxucular üçün nəzərdə tutulur. Bu qrup sənədlər əyləncəli obrazlı dillə, gözəl poliqrifik tərtibatla buraxılır. Belə sənədlərdə faktik və statistik materiallara geniş yer verilmir. Belə ədəbiyyat oxucuları mütləq cəlb edir, maraq oyadır və onlara sistemli oxu mədəniyyəti aşılayır. Məsələn, Gusar: Regions of Azerbaijan.- Baku: Golden Book, 2014.- 67 p.; Mingechevir: Regions of Azerbaijan.- Baku: Golden Book, 2014.- 62 p.; Shahdagh -a pearl in the mountains.- Baku: Golden Book, 2014.- 39 p. və s.

Elmi-kütləvi ədəbiyyatın ikinci qrupu diyar haqqında mükəmməl məlumatla malik olan və bu haqda biliklərini genişləndirməyə səy göstərən tələbatçılar üçün nəzərdə tutulur. Belə tələbatçılara təsərrüfat və mədəniyyətin müxtəlif sahələrində çalışan mütəxəssisləri, diyarşünaslıq ədəbiyyatına öz peşələrindən kənar məqsədlə müraciət edənləri aid etmək olar. Ciddi elmi məzmun kəsb edən, elmin yeni nailiyyətlərinə əsaslanan belə sənədlər bütünlükdə diyar və onun xüsusiyyətləri haqqında aydın təsəvvür yaradır. Məsələn, Bağırzadə, C.V. Gəncə şəhəri müstəqillik dövründə /Cavid Bağırzadə; elmi red. E.Ə.Aslanova; Gəncə Dövlət Un-ti.- Bakı: Elm və Təhsil, 2014.- 66 s.; Bayramov, V.B. Sisyan-qovğalarda qovrulmuş torpaq /Vaqif

Bayramov; elmi red. N.Mustafa; red. E.Etibarlı.- Sumqayıt: Bilik, 2014.- 272 s.;

Üçüncü qrup elmi-kütləvi diyarşünaslıq sənədlərinə təbliğat xarakterli materiallar aid edilir. Belə sənədlərin məqsədi diyardakı mütərəqqi, qabaqcıl işləri vaxtında və fəal təbliğ etmək, tanınmış, qəhrəmanlıq taleyi olan şəxslər haqqında məlumat verməkdir. Belə sənədlər ən mühüm tarixi hadisələr, yubileylər münasibətilə çap olunurlar. Məsələn, Nağıyev, Z.Ə. Ağdam və onun yetirmələri [Mətn] /Zahid Nağıyev; red. Z.Nağıyeva.- Bakı: Avropa, 2013.- Kitab 3.- 399 s.; Vəliyev, D.Ə. Borçalı inciləri: Qasımlı [Mətn]: ağaları, alimləri, aşıqları, şair və el şairləri /Dünyamalı Vəliyev (ön söz); ön sözün müəl. Səyavuş Uyğun.- Bakı: Tərəqqi MMC, 2013.- 284 s.; Zeynallı, A.H. Kürdəmir və kürdəmirlilər [Mətn]: soykökümüz - mənşəyimiz /Ağa Zeynallı; red. Ə.Muxtarova.- Bakı: Elm və təhsil, 2013.- 171 s.

Ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə soruq nəşrləri sahə üzrə bilikləri qısa formada əlifba ardıcılığı ilə, lakonik şəkildə əks etdirir. Belə nəşrlər elmi və ya tədbiqi xarakterli məlumatları, həmin məlumatları tez tapmağa imkan verən qaydada özündə əks etdirir. Bu nəşlərdə materiallar ucdantutma mütləliə üçün deyil, informasiyanı seçmə qaydada tapmaq üçün nəzərdə tutulur. Ensiklopediyalar, ensiklopedik lüğətlər, məlumat kitabları, sözlüklərin bu tip nəşrlər işərisində xüsusi çəkisi vardır. Diyarşünaslıq üzrə məlumat nəşrlərinə coğrafi lüğətlər və diyar haqqında məlumatı əks etdirən digər məlumat kitabları da daxildir.

Ensiklopediyalar öz məzmunlarına görə universal və sahəvi xarakterli olurlar. Onların hər biri diyarşünaslıq materiallarını toplu şəkildə əks etdirirlər. Məsələn, Tapdıqoğlu, N. Cəbrayıl ensiklopediyası [Mətn]: görkəmli şəxsiyyətlər, toponimlər, işğal xronologiyası, şəhidlər /Nazim Tapdıqoğlu; elmi məsl. Ş.Göyçaylı; elmi red. F.İmanov.- Bakı: Təknur, 2013.- 623 s.; Təhməzov, M.O. Kəlbəcər [Mətn]: ensiklopedik məlumatlar: elmi publisist kitab /Məzahir Təhməzov; elmi red. A.Məmmədov; elmi məsl.: V.G.Ramazanov, Z.A.Vəliyev, B.C.Ələsgərov.- Əlavə və dəyişikliklərlə kitabın üçüncü buraxılışı.- Bakı: Elm, 2013.- 503 s. və s.

“Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası” diyarşünaslıq xarakterli ən əhəmiyyətli universal məzmunlu nəşrdir. Bu ensiklopediya 1976-1987-ci illərdə 10 cildə çap olunmuşdur. Bu ensiklopediyada Azərbaycanın, onun ayrı-ayrı bölgələrinin coğrafiyası, iqtisadiyyatı, tarixi, mədəniyyəti, ədəbiyyatı və incəsənəti, görkəmli şəxsiyyətləri haqqında ayrıca məqalələrlə yanaşı, universal məzmunlu məqalələr də, yeri gəldikcə, respublikamızla əlaqədar faktlar, statistik göstəricilər öz əksini tapır. Müasir baxımdan nöqsanlı hesab edilən, 55 mindən çox məqalə termin haqqında məlumat verən bu ensiklopediyada xeyli miqdarda xəritə, şəkil, portret də verilmişdir. Bununla belə, burada çoxlu sayda öz əhəmiyyətini itirmiş məqalələr də vardır. Buna görə də “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası”nın yeni nəşrinin hazırlanması haqqında verilmiş prezident fərmanının böyük əhəmiyyəti vardır.

“Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası”ndan sonra Azərbaycanda ilk dəfə sırf diyarşünaslıq xarakterli fundamental bir ensiklopediya “Naxçıvan ensiklopediyası” (2003) çap olunmuşdur. Bu nəşr ümummilli liderimiz Heydər Əliyev cənablarının “Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının tədbirlər planı haqqında” 1999-cu il 12 fevral tarixli sərəncamına əsasən, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti nəzdində yaradılmış “Naxçıvan ensiklopediyası” qurumu tərəfindən hazırlanmış və İstanbulda çap edilmişdir. Bu ensiklopediya Naxçıvan diyarının tarixindən, təbiətindən, görkəmli şəxsiyyətlərindən bəhs edən universal məzmunlu elmi nəşrlərdir. Burada müstəqil Azərbaycan Dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyev haqqında iri həcmli və zəngin illüstrasiyalı məqalə diqqəti cəlb edir. Muxtar respublikaya həsr olunmuş kompleks məqalədən əlavə, diyarın bütün inzibati rayonları, fiziki-coğrafi obyektləri, şəhər və kəndləri, geolojiquruluşu, yeraltı və yerüstü təbii sərvətləri haqqında məqalələr verilmişdir. Ensiklopediyada Naxçıvan ərazisindəki arxeoloji abidələrdən, qədim və orta əsr dövlətlərindən bəhs olunur. Eyni zamanda Muxtar Respublikada elm, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və incəsənətin inkişafı, habelə iqtisadi-coğrafi rayonları, mühüm sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri haqqındakı məqalələr diyarın bugünkü iqtisadi-mədəni durumu, inkişaf potensialı və perspektivləri barədə tam təsəvvür yaradır.

Azərbaycan Respublikasının “Nəşriyyat işi haqqında” Qanunu (2000) müstəqil Azərbaycanın yeni universal milli ensiklopediyasının nəşri üçün zəmin yaratdı. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin “Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında” 2004-cü il 12 yanvar tarixli sərəncamında deyildiyi kimi, “Azərbaycan xalqının həyatında baş vermiş mühüm ictimai-siyasi, tarixi, elmi və mədəni hadisələri obyektiv şəkildə əks etdirən yeni ensiklopediyanın hazırlanıb latın qrafikasında nəşr edilməsi zərurəti meydana çıxdı”. Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının yüksək səviyyədə hazırlanıb nəşr olunmasını təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 5 may tarixli sərəncamı ilə AMEA-nın “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” Elmi Mərkəzi yaradıldı. 2007-ci ildə ildə AME-nin “Azərbaycan” xüsusi cildi, 2009-cu ildə isə AME-nin 1-ci cildi çap edildi. Hazırda 1-5-ci cildləri nəşr olunmuşdur.”Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” Azərbaycan və onun regionları haqqında mükəmməl informasiya verən mənbə kimi sahənin biblioqrafik informasiya təminatında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən hazırlanan statistik məcmuələrin də böyük diyarşünaslıq əhəmiyyəti vardır. Bunlar müəyyən il, dövr ərzində ölkədə, onun ayrı-ayrı regionlarında təsərrüfatın, sənaye və kənd təsərrüfatının, elm və mədəniyyətin inkişafı haqqında statistik məlumatları əks etdirirlər. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi-2014: illik hesabat /Strateji Araşdırmalar Mərkəzi.-2014.- 46 s.,; Azərbaycan rəqəmlərdə 2014: statistik məcmuə /ümumi rəhb. A.Vəliyev; hazır. məsul M.Əmirova;

Azərbaycanda turizm və xidmətlər 2014: statistik məcmuə /ümumi rəhb. A.Vəliyev; burax. məsul: H.Bağirov, E.Hacı; Azərbaycanın regionları 2014: statistik məcmuə /ümumi rəhb. H.Bağirov; hazır. məsul M.Əmirova; Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi.- Bakı: [s. n.], 2014.- 778, s.

Diyarşünaslıq üzrə sənəd kütləsi içərisində hər hansı bir diyara, onun təbiətinə, tarixi keçmişinə həsr olunmuş ədəbi-bədii əsərlərin vətənpərvərlik tərbiyəsində böyük əhəmiyyəti vardır. Belə əsərlər adətən, ya həmin diyarda yaşayıb yaradan, ya da həmin yerdə müəyyən səbəblə əlaqədar olmuş (məzuniyyət, yaradıcılıq ezamiyyəti və s.) ədiblər tərəfindən yaradılır. Bunlar ayrı-ayrı nəşr, məcmuə şəklində, həm də dövrü mətbuat səhifələrində dərc olunurlar. Məsələn, Ağdaşlı, Ə.Ə., Samuxlu Fədai: ("Bumeranq" əməliyyatı) /Əflatun Ağdaşlı; red. F.Əliyev.- Bakı: MBM, 2014.- 704 s.; Azəri, Ə. Hərbi Zəngilan: roman-xronika /Əli bəy Azəri; red. S.Abdullayev.- Təkmil. nəşr.- Bakı, 2014.- Trilogiyanın birinci hissəsi.- 531 s.; Xınalı, Z. Xınalıq etüdləri: poema /Zəminə Xınalı; red. T.Abbaslı; ön söz müəl. N.Şəmsizadə.- Bakı: Təknur, 2014.- 103 təsnifləşdirilən s.,

Ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə sənədlər bilik mənbəyi və biblioqrafiyalaşdırma obyektini kimi forma və məzmununa görə vəhdətə götürülür. İnformasiyanın sahəvi və mövzu mənsubiyyəti, məqsəd və oxucu istiqaməti, qiyməti, mahiyyəti, bədii səviyyəsi və başqa xüsusiyyətləri ilə əlaqədar nə varsa hamısı həmin sənədin bilik mənbəyi kimi məzmununu deməkdir.

Biblioqrafiya sənədi onun forma və məzmununu ilə qarşılıqlı əlaqədə bilik mənbəyi kimi nəzərə alır və analitik sintetik cəhətdən işləyir. Biblioqrafiyalaşdırma zamanı bir halda formaya, digər halda məzmununa üstünlük verilir. Əgər forma əlaməti əsas götürülsə, yəni universal biblioqrafik informasiya mənbəyi yaradılsa, onda əldə olunan sənədlərə görə məzmunun açılmasıdır. Məzmunu əsaslanan biblioqrafik informasiya mənbəyi yaradılsa, onda forma miqyası sonradan dəqiqləşdirilir. Biblioqrafik tərtibatda ya forma əsasında məzmun, ya da məzmun əsasında forma nəzərə alınır, son məqsəd ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə bütövlükdə istifadəçilərin informasiya təminatını operativ yerinə yetirməkdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan rəqəmlərdə 2014: statistik məcmuə /ümumi rəhb. A.Vəliyev; hazır. məsul M.Əmirova; Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi.- Bakı, 2014.- 276 s.
2. Azərbaycanca turizm və xidmətlər 2014: statistik məcmuə /ümumi rəhb. A.Vəliyev; burax. məsul: H.Bağirov, E.Hacı; Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi.- Rəsmi nəşr.- Bakı, 2014.- 247 s.;

3. Azərbaycanın regionları 2014: statistik məcmuə /ümumi rəhb. H.Bağirov; hazır. məsul M.Əmirova; Azərb. Resp. Dövlət Statistika Komitəsi.- Bakı, 2014.- 778 s.
4. İsmayilov, N.İ., Hacıyeva, Q.İ.Kitabxanada ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq) üzrə bibliografik fəaliyyət(nəzəri-tarixi-metodiki məsələləri).-Bakı:Mütərcim, 2004.-110 s.
5. Мамонтов, А.В., Щерба, Н.Н. Краеведческая библиография.- Москва:Книжная палата,1989.-215 с.